

Socialinio darbo specialistų rengimas: skirtingi modeliai ir galimybės Lietuvai

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Vilniaus universitetas

Straipsnyje aptariamas Lietuvos socialinio darbo specialistų rengimo modelis lyginant su Vokietijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų modeliais. Lyginamosios analizės metodu išnagrinėtos socialinių darbuotojų, socialinių pedagogų rengimo programos ir kvalifikaciniai reikalavimai, profesiniai standartai, stengiantis išskirti egzistuojančius šių šalių specialistų rengimo panašumus ir skirtumus. Taip pat aptariamos Lietuvos aukštesniųjų, aukštųjų ir universitetinių socialinio darbo, socialinės pedagogikos ir socialinės edukologijos studijų programos lyginant su laikiniais socialinių pedagogų kvalifikaciniais reikalavimais.

Įvairių dokumentų: mokslo ir mokymo institucijų studijų programų, kvalifikacinių reikalavimų, profesinių standartų, studijų lygmenų analizė ir pokalbiai su ekspertais padėjo atskleisti Lietuvos, Vokietijos ir JAV socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų rengimo modelius, išryškinti jų ypatumus.

Socialinio darbo specialistų rengimo tema nėra nauja. Lietuvoje įvairius socialinio darbo specialistų rengimo aspektus nagrinėjo A. Bagdonas [1], I. Leliūgienė [5; 6] ir kiti. Buvo rengiamos praktinės konferencijos Šiauliuose, Vilniuje, tačiau ši tema išlieka aktuali.

Per pastarąjį dešimtmetį nuo tada, kai buvo organizuotos pirmosios socialinio darbo studijos, labai padaugėjo šiuos specialistus rengiančių aukštųjų mokyklų. Dabar sunku rasti universitetą, kuris neturėtų socialinio darbo studijų programos, nuo universitetų stengiasi neatsilikti ir aukštesniosios mokyklos. Padaugėjo ir specializacijų: šalia socialinio darbuotojo atsirado socialinis pedagogas ir socialinis edukologas.

Pereinama į naują specialistų rengimo etapą: patvirtintas socialinio darbuotojo profesinio rengimo standartas, taip pat yra rengia-

mas socialinio pedagogo standartas, kurie nustato reikalavimus, formuluoja profesines kvalifikacijas ir studijų tikslus neuniversitetinių studijų programoms. Greitai bus rengiami mokslo kryptiųjų studijų reglamentai universitetinėms studijų programoms.

Vyriausybė bei Švietimo ir mokslo ministerija pripažino, kad socialinio darbo specialistai yra reikalingi ir įvairių tipų bendrojo lavinimo mokyklose. Antras 1999–2001 metų švietimo reformos prioritetas yra socialinių pedagoginių sąlygų užtikrinimas, o vienas iš uždavinių – steigti socialinių pedagogų etatus ugdymo įstaigose. Pernai šiam uždaviniui įgyvendinti iš biudžeto nebuvo skirta pinigų, nors buvo tikėtasi, tačiau jau yra apie 200 socialinių pedagogų, dirbančių įvairių tipų bendrojo lavinimo mokyklose, ir nuo šių metų rugsėjo jų turėtų padaugėti.

Taigi socialinio darbo specialistai šiandien turi užsakovų, darbdavių, kurie kelia savus reikalavimus, taip pat klientų: mokinių, studentų, kurių poreikiai negali būti ignoruojami.

Siekiant apibūdinti socialinio darbo specialistų rengimo padėtį, šiame straipsnyje analizuojamos studijų programos. Analizei pasirinktos septynių šios srities aukštųjų mokyklų, iš jų penkių universitetų, programos. Taip pat siekiant parodyti specialistų rengimo modelių įvairovę ir įvertinti Lietuvos galimybes pateikiami dviejų užsienio šalių modeliai.

Šio straipsnio tikslas:

- išnagrinėti Lietuvos, JAV ir Vokietijos socialinio darbo specialistų rengimo modelių ypatumus;
- aptarti Lietuvos aukštųjų mokyklų socialinio darbo, socialinės pedagogikos ir socialinės edukologijos studijų programas, palyginti jas su kvalifikaciniais socialinių pedagogų reikalavimais.

Tyrimo objektas – socialinio darbo specialistų rengimo modeliai.

Tyrimo metodas – dokumentų lyginamoji ir kokybinė analizė.

Šiame straipsnyje socialinio darbo specialistai yra socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai ir socialiniai edukologai. Ši sąvoka yra vartojama kaip bendras pavadinimas visų šių specialistų, kiti terminai vartojami, kai norima kurį nors išskirti.

Straipsnyje pirmiausiai aptariami Vokietijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų, Lietuvos socialinio darbo specialistų rengimo modeliai, po to nagrinėjamos Lietuvos aukštųjų mokyklų studijų programos.

Vokietijos socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų rengimo modelis

Kad geriau suprastume šiandienę socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų rengimo situa-

ciją Vokietijoje, į šių specialistų rengimą reikia žiūrėti istoriškai. Jau XIX amžiuje Vokietijoje viena šalia kitos egzistavo dvi sritys: rūpinimasis vargšais – administravimo bei teisės sritis ir vaikų auklėjimas (vaikų darželiai, vaikų namai) – pedagogikos sritis. Šios dvi sritys skyrėsi savo klientų amžiumi: pirmoji rūpinosi suaugusiais, o antroji – vaikais ir jaunimu; taip pat jos skyrėsi dirbančių toje srityje žmonių lytimi: pirmoje srityje dirbo vyrai, antroje – moterys [22].

Rengti šių sričių specialistus pradėta XIX amžiaus pabaigoje. Socialinei tarnybai buvo rengiami diakonai (protestantų bažnyčiose), nes bažnytinės institucijos daugiausia prisidėjo prie pagalbos vargšams. O auklėjimo meno moterys galėjo pasisemti trumpalaikių seminarų metu, kur jos buvo rengiamos būti auklėtojos.

Per pirmuosius XX amžiaus dešimtmečius įvyko keli svarbūs dalykai. Pirma, į vaikų ir jaunimo ugdymo procesą įsitraukė jaunimo organizacijos. Antra, buvo pastebėta, jog vaikų namai, kurie šiaip buvo priskiriami auklėjimo sričiai, turi spręsti ir administravimo problemas: auklėtinių nusikalstamumo, tolesnio jų likimo, gyvenimo vietos, įdarbinimo.

1922 metais buvo priimti du įstatymai, kurie reguliavo dvi minėtas sritis: Jaunimo gerovės įstatymas (Reichsjugendwohlfahrtsgesetz) – auklėjimo arba socialinės pedagogikos sritis, ir Rūpybos įstatymas (Reichswohlfahrtsgesetz) – administravimo, arba socialinio darbo sritis. 1962 metais šiuos įstatymus pakeitė Vaikų ir jaunimo pagalbos įstatymas (Bundesjugendhilfegesetz, o nuo 1990 metų – Kinder-und-Jugendhilfegesetz), ir Vokietijos socialinės pagalbos įstatymas (Bundessozialhilfegesetz), tačiau juose yra sutampančių sričių, arba bendrų dalykų [22].

XX amžiaus pradžioje buvo įkurtos moterų mokyklos, kurios rengė specialistes auklėjimo sričiai, antrojo dešimtmečio pabaigoje jos tapo moterų profesinėmis mokyklomis (Frauensschulen), kurios penktojo dešimtmečio viduryje keitėsi į profesines mokyklas socialinei pedagogikai (Fachschulen für Sozialpädagogik), iš kurių dalis liko profesinėmis socialinės pedagogikos mokyklomis, o kitos tapo aukštesiomis profesinėmis socialinės pedagogikos mokyklomis (für Sozialpädagogik).

Administravimo ar socialinio darbo specialistai buvo pradėti rengti XX amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje visuomenės gerovės mokyklose (Wohlfahrtsschulen), iš jų penktojo dešimtmečio viduryje atsirado profesinės mokyklos (Fachschulen für Sozialarbeit), vėliau profesinės aukštesniosios (Höhere Fachschulen für Sozialarbeit), 1971 metais jos tapo aukštesiomis profesinėmis socialinio darbo mokyklomis (Fachhochschulen für Sozialarbeit).

Aštuntajame XX amžiaus dešimtmetyje socialinio darbo ir socialinės pedagogikos specialistai buvo pradėti rengti kartu aukštesiose profesinėse mokyklose (Fachhochschulen). Dabar Vokietijoje yra trijų tipų aukštesios mokyklos: socialinio darbo aukštesios mokyklos (Fachhochschulen für Sozialarbeit), socialinės pedagogikos aukštesios mokyklos (Fachhochschulen für Sozialpädagogik) ir socialinio darbo/socialinės pedagogikos aukštesios mokyklos (Fachhochschulen für Sozialarbeit/ Sozialpädagogik). 90 proc. visų šių mokyklų, nesvarbu, kaip jos vadintųsi, savo absolventams išduoda vieną diplomą su dviem profesinėmis kvalifikacijomis: socialinio darbuotojo ir socialinio pedagogo (Diplom Sozialarbeiter/ Sozialpädagoge). Ir tik 10 proc. mokyklų absolventai turi pasirinkti vieną iš jų. Iš tiesų Vo-

kietijoje tai yra suvokiama kaip viena kvalifikacija, nes praktikoje jų negalima atskirti, nėra tokios praktikos srities, kur galėtum išsiiversti tik su vienos kvalifikacijos žiniomis ir įgūdžiais: kiekvienas geras socialinis darbuotojas dirba ir prevencinį-ugdomąjį darbą, tuo tarpu kiekvienas geras socialinis pedagogas išmano ir administravimo dalykus. Šios dvi atskiros kvalifikacijos, viena vertus, išlieka kaip istorinis paveldas, kita vertus, kai yra skelbiami konkursai į kai kurias darbo vietas, tradiciškai reikalaujama būtent vienos ar kitos kvalifikacijos [23].

Socialiniai darbuotojai yra rengiami tikrai aukštesiose mokyklose. Socialinės pedagogikos studijos vyksta profesinėse mokyklose, aukštesiose mokyklose ir universitetuose. Socialinė pedagogika universitetuose yra dėstoma kaip edukologijos sritis, specializacija. Universitetai išduoda pedagogo diplomus (Diplom Paedagoge), kuriuose skliausteliuose gali būti pažymėta specializacija. Universitetinės studijos yra vienpakopės diplomo studijos. Šios studijos gali trukti kiek studentas nori, t. y. tol, kol baigiama visa programa.

Universitetą baigę socialiniai pedagogai negauna valstybinio pripažinimo, kuris yra būtinas norint gauti socialinio pedagogo darbo vietą. Universitetai rengia mokslininkų kartą, todėl universitetų socialinės pedagogikos specializaciją turintys absolventai įsidarbinti gali ministerijose ir dalyvauti formuojant socialinę politiką arba įstaigose atlikti tiriamąjį darbą. Taip pat aukštesios mokyklos bendradarbiaudamos su universitetų socialinės pedagogikos katedromis gali rengti savo mokslininkus, dėstytojus ir daktarus.

Socialiniai darbuotojai / socialiniai pedagogai praktikai daugiausia rengiami aukštesiose

profesinėse mokyklose. Socialinių darbuotojų / socialinių pedagogų rengimo standartai yra bendri visai Vokietijai. Standartus ir jų pataisas rengia speciali Kultūros ministerijos komisija. Standartus ir jų keitimus tvirtina visų Vokietijos žemių kultūros ir mokslo ministrų konferencija, konferencijos yra rengiamos kas ketveri metai. Tačiau šie standartai yra labiau rekomendaciniai ir mokyklos neprivalo jų laikytis.

Paprastai studijos aukštojoje mokykloje yra dvifazės, arba dviejų pakopų, ir trunka ketverius su puse metų: pirma pakopa – treji su puse metų (7 semestrai) studijų, po to egzaminai ir diplomo gynimas, ir metai darbo arba praktikos, kurie baigiasi egzaminais ir valstybinio pripažinimu (Staatliche Annerkennung). Kaip pavyzdys toliau pateikiamas Drezdeno evangelikų socialinio darbo aukštosios mokyklos socialinio darbo / socialinės pedagogikos diplomo studijų planas [21].

Pamatinės studijos trunka tris semestrus, kurių metu reikia atidirbti mažiausiai 60 savaitinių valandų. Studijų dalykus sudaro tokios minimalios dalys: įvadas į mokslinį darbą, teologija, politologija, sociologija, psichologija, pedagogika, socialinė medicina, teisė / administravimas, socialinio darbo / diakonijos praktikos sritys, įvadas į metodus, kūrybiniai kursai, ypatingieji kursai ir seminarų blokas esminiais antropologijos klausimais.

Pagrindinės studijos trunka keturis semestrus, kurių metu, įskaičiuojant ir praktiką, reikia atidirbti mažiausiai 88 savaitines valandas. Studijų dalykus sudaro tokios minimalios dalys: teorijos lydimosios studijos, specializacija, socialinio darbo / diakonijos teorija, teologija, administravimas, jaunimo ir šeimos teisė, socialinės paramos teisė, metodų taikymas,

praktinės teologinės pratybos, seminarų blokas pagrindiniais socialinio darbo ir diakonijos klausimais, ypatingieji kursai, septinto semestro pabaigoje studentai gina diplominį darbą, kuriuo baigiama pirmoji studijų pakopa.

Antroji studijų pakopa – tai du semestrus trunkanti profesinė praktika ir teoriniai privalomai pasirenkami seminarai: socialinis darbas / socialinė pedagogika / praktikos aptarimas, teisė ir administravimas, teologija / diakonija.

Kad socialiniai darbuotojai / socialiniai pedagogai galėtų gauti darbą, jie turi turėti valstybinį pripažinimą ir policijos pažymą, jog nebuvo teisti. Gavę diplomą, jie turi metus dirbti (antroji studijų pakopa) specialiai tam sukurtose „pripažinimo“ vietose, tai tarsi rezidentūros metai, kurių metu už darbą absolventai gauna 75 proc. atlyginimo, taip pat privalo lankyti seminarus. Po metų laikomas valstybinio pripažinimo egzaminas.

Paskutinės kultūros ir mokslo ministrų konferencijos metu buvo patvirtintos vienfazių studijų organizavimo rekomendacijos. Vienfazės studijos trunka aštuonis semestrus, du iš jų skiriami praktikai. Studijoms pasibaigus išduodamas diplomą ir suteikiamas valstybinis pripažinimas.

Pastaruoju metu jau atsiranda aukštųjų mokyklų, planuojančių organizuoti magistrantūros studijas. Tokiu būdu mokyklos siekia savo studijas prilyginti universitetinėms studijoms ir suderinti specialistų rengimą su Europos Sąjungos. Ateityje bus siekiama, kad visoje Europos Sąjungoje galiotų panašūs standartai ir būtų įgyjamos panašios kvalifikacijos, kad specialistai galėtų įsidarbinti kiekvienoje šalyje narėje. Vokietijos mokyklos pamažu tam rengiasi [23].

Mokyklos socialinių darbuotojų rengimo modelis Jungtinėse Amerikos Valstijose

Jungtinėse Amerikos Valstijose socialinio pedagogo kvalifikacijos nėra, tačiau socialinis darbuotojas turi tokias specializacijas kaip socialinis darbas su vaikais, socialinis darbas mokykloje: abi šios specializacijos yra vaiko gerovės sistemos dalis. Šiame straipsnyje aptariamas mokyklos socialinio darbuotojo rengimas.

JAV socialiniai darbuotojai yra rengiami universitetuose. Skiriamos šios studijų pakopos:

- socialinio darbo bakalauro studijos,
- socialinio darbo magistrantūra,
- socialinio darbo doktorantūra [18].

Galimos labai įvairios socialinio darbo specializacijos. Yra aštuoni specializacijų skyrimo būdai pagal:

1) intervencijos metodąskiriamos vieno atvejo, grupinio darbo, bendruomenės organizavimo specializacijos;

2) praktikos sritis – mokyklos, sveikatos priežiūros, profesinio orientavimo ir kitos specializacijos;

3) problemines sritis – psichikos sveikatos, piktnaudžiavimo alkoholiu ir narkotikais, koekscijos, protinio atsilikimo specializacijos;

4) amžiaus tarpsnius – darbo su vaikais, suaugusiais, pagyvenusiais žmonėmis specializacijos;

5) metodologines funkcijas – klinikinio socialinio darbo; socialinio planavimo, vystymo ir tyrimo; socialinio darbo administravimo; socialinio darbo švietimo specializacijos;

6) geografines sritis – darbo su miesto, kaimo bendruomenėmis, kaimynijomis specializacijos;

7) tikslinės grupės apimtį – darbo su individualiais (micro-), šeimomis ar grupėmis (mezzo-), organizacijomis (macro-) specializacijos;

8) specifinius terapijos metodus – elgesio modifikavimo, ego psichologijos, Geštalt terapijos, kognityvios terapijos specializacijos [18].

Tiek daug specializacijų kelia tam tikrą sumaištį, juolab kad jos viena kitą dengia arba dubliuoja, todėl stengiantis sujungti socialinio darbo specialybę ir suvienodinti jos identitetą buvo pradėta rengti bendrosios praktikos socialinius darbuotojus (generalist). Bakalauro studijų programa yra bendra visiems socialinio darbo studentams, o specializacija vyksta magistrantūros studijų metu.

Bakalauro studijų programos yra rengiamos pagal Nacionalinės socialinių darbuotojų asociacijos patvirtintus standartus, o akredituojamos Socialinio darbo švietimo tarybos* (*Council on Social Work Education*). Tipinės socialinio darbo bakalauro programos trukmė yra ketveri metai. Pirmi dveji metai skiriami humanitariniams mokslams, yra vienas ar du įvadiniai profesijos kursai. Humanitarinių mokslų perspektyva leidžia suprasti savo kultūros paveldą kitų kultūrų kontekste; įvairių tyrimo sistemų metodus ir ribojimus; suteikia žinių, nuostatų, mąstymo būdų ir bendravimo priemonių, būdingų platų išsilavinimą turinčiam asmeniui [19, p. 138].

Studentai, pradedantys profesinio pasirengimo programą, turi gebėti kritiškai mąstyti apie visuomenę, žmones ir jų problemas, apie kultūros apraiškas: meną, literatūrą, mokslą, istoriją ir filosofiją. Studentai privalo turėti žinių apie socialines, psichologines, biologines žmonių elgesio priežastis, kultūrų skirtingu-

* Tiksliau būtų virsti ir rašyti Socialinių darbuotojų rengimo taryba arba Socialinio darbo specialistų rengimo taryba, kadangi ji užsiima ne švietimo apie socialinį darbą reikalais, o socialinio darbo programų kriterijų nustatymu, kontrole ir pan.

mus, socialinių sąlygų ir socialinių problemų priežastis [19, p. 138]. Kiekviena programa turi numatyti aiškius ir pagrįstus reikalavimus bei kriterijus, kuriuos patenkinus yra įgyjama humanitarinių mokslų perspektyva.

Kaip pavyzdys pateikiama Šiaurės Karolinos universiteto socialinio darbo bakalauro programa [17], pagal kurią studentai rengiami dirbti valstybinėse ir privačiose socialinėse tarnybose. Šioje programoje humanitarinių mokslų grupę sudaro tokios disciplinos: anglų kalbos kompozicija, istorija, literatūra, užsienio kalba, filosofija, fizinis lavinimas, kompiuterinis raštingumas, sociologija, psichologija, politinių mokslų arba ekonomikos pagrindai, mokslas, technologija ir visuomenė, bent vienas matematikos kursas.

Dar dveji metai skiriami socialinio darbo studijoms: bendruomeninės socialinės paslaugos; socialinės gerovės ir socialinio darbo raida Jungtinėse Amerikos Valstijose; socialinės gerovės politika; žmonių elgesio teorija socialiniam darbui; pasirengimas praktiniam socialiniam darbui; socialinių paslaugų teikimas (*field work*); teisiniai socialinio darbo aspektai; kultūrinė antropologija; tyrimo metodai; multikultūrinis socialinis darbas, arba rasė ir etniniai santykiai.

Pasirenkami kursai: multikultūrinis socialinis darbas; socialinis darbas mokyklose; juodaodžių šeimos ir socialinė aplinka; socialinis darbas sveikatos priežiūros sistemoje; vaiko gerovė; socialinio darbo specifinės temos; savarankiškos socialinio darbo studijos.

Praktikai skiriama 400 valandų.

Kadangi mes kalbame apie socialinio darbo mokykloje specializaciją, apžvelgsime magistrantūros studijų reikalavimus. Šių studijų tikslas yra rengti studentus tolesnei (*advanced*)

socialinio darbo praktikai. Pirmais metais dėstomi socialinio darbo pagrindai, antrais – specializacija ir bent 900 valandų praktikos, išskirstytos per dvejus metus [18].

Mokyklos socialinio darbo programos taip pat turi atitikti Profesinį standartą, kuris susideda iš trijų dalių: Kompetencijos ir profesinės praktikos standarto, Profesinio rengimo standarto ir Administravimo standarto [20]. Kompetencijos ir profesinės praktikos standartas numato mokyklos socialinio darbuotojo veiklos turinį: užduotis ir funkcijas. Administravimo standartas – mokyklos socialinio darbuotojo vietą organizacijos struktūroje: pavaldumą, atskaitomybę, priežiūrą ir palaikymą, darbo sąlygas ir kita. Profesinio rengimo standartas įvardija mokyklos socialinių darbuotojų žinių ir mokėjimų reikalavimus. Jame skiriamos penkios žinių sritys ir dvidešimt mokėjimų bei gebėjimų, kuriuos privalo turėti mokyklos socialinis darbuotojas. Visų pirma jis turi turėti žinių ir supratimą, būdingus socialinio darbo profesijai, t. y. žinių apie žmonių elgesį ir socialinę aplinką, sistemingą įvertinimą ir tyrinėjimą, socialinio darbo intervencijos metodus, taip pat specializuotų žinių ir nusimanyti apie mokyklų ir kitų ugdymo įstaigų struktūrą bei organizaciją, ugdymo procesą ir su šiuo procesu susijusius įstatymus, namų–mokyklos–bendruomenės sąveiką ir poveikį.

Profesinio rengimo standarte numatyti mokėjimai yra susiję su socialinio darbo procesu ir šio proceso organizavimu. Svarbiausias mokėjimas yra gebėjimas užmegzti ir palaikyti žmogiškąją pagalbos ryšį ar santykį: empatijos, neteisimo, neprimetimo. Taip pat mokyklos socialinis darbuotojas turi mokėti bendrauti su įvairiais asmenimis, stebėti ir vertinti po-

reikius, savybes bei vaiko, šeimos ir mokyklos sąveiką, rinkti duomenis, dokumentuoti ir vertinti vaikų mokymąsi nulemiančius biologinius, psichologinius, emocinius, kultūrinius, teisinius ir aplinkos veiksnius, pasirinkti ir taikyti veiksmingiausias intervencijos metodus ir technikas. Mokėti ginti vaikų ir šeimų poreikius ir interesus, vadovauti ir dalyvauti specialistų komandos darbe, konsultuoti šeimas, mokyklos personalą ir bendruomenės atstovus. Gebėti užtikrinti efektyvų šeimos, ugdymo įstaigos ir bendruomenės bendradarbiavimą, koordinuoti ugdymo įstaigos ir bendruomeninių tarnybų teikiamas paslaugas įgyvendinant intervencines programas, atrasti ir tobulinti vidinius bei išorinius ugdymo įstaigos išteklius. Mokėti išskirti veiklos prioritetus ir tinkamai paskirstyti laiką įvairioms užduotims atlikti, vykdyti tyrimus kuriant ir įvertinant programas, intervencijos efektyvumą. Mokėti analizuoti ir daryti įtaką vietinei, regioninei ir valstybinei politikai. Kadangi tiek socialinio darbo, tiek ugdymo sritys sparčiai kinta, mokyklos socialinis darbuotojas privalo suvokti atsakomybę už savo asmeninį profesinį bei pačios profesijos tobulėjimą ir raidą [20].

Socialinio darbo specialistų rengimo modelis Lietuvoje

Savų specialistų stoka, lietuviško socialinio darbo koncepcijos nebuvimas dešimtojo dešimtmečio pradžioje vertė kreiptis pagalbos į išsivysčiusias šalis, kur socialinis darbas ir tokių specialistų rengimas turi senas tradicijas. Kai kurie Lietuvos universitetai, institutai, aukštesniosios mokyklos bei įvairios tarnybos sulaukė užsienio specialistų pagalbos ir vykdydamos Europos ir Amerikos fondų finansuojamus projektus, kūrė socialinio darbo ir socialinių dar-

buotojų rengimo sistemą. „Bendradarbiaujant su JAV, Didžiosios Britanijos, Olandijos, Vokietijos, Skandinavijos šalių specialistais, į Lietuvą vienu metu per skirtingas institucijas atėjo labai įvairialypis socialinio darbo ir rengimo jam supratimas, nes ir šiose šalyse jis nėra vienas“ [16, p. 48].

Socialiniai darbuotojai Lietuvoje rengiami nuo 1991 metų. 1995 m. organizuotos pirmosios socialinės pedagogikos magistrantūros studijos. 1998 m. prasidėjo socialinės edukologijos bakalauro studijos. Mūsų krašte, kaip ir Vokietijoje, Šveicarijoje, Šiaurės šalyse, susiformavo tam tikra socialinio pedagogo ir socialinio darbuotojo profesijų takoskyra. Kol kas nėra tikslų dalykinių šių profesijų ribų, nenustatyti dalykiniai jų santykiai, kartu ir aiškūs veiklos turinio bei funkcijų skirtumai.

„Socialinis pedagogas yra nuolatinis kliento socialinės aplinkos dalyvis, turintis tikslą taip paveikti jį, kad jis kuo sėkmingiau galėtų spręsti problemas, integruotis į sociumą, tobulėti. Taigi socialinis pedagogas sprendžia tarsi „ambulatoriškai“ kompleksines, bet ne ypač galias problemas, o socialinio darbuotojo interesus apima diferencijuotesnes „didėsnes blygybes“, kurioms įveikti reikalingas praktinis sprendimas. Bet šie skirtumai nesudaro pagrindo ryškiai šių profesijų tipologinei poliarizacijai ir kurios nors iš jų monopolijai“ [16, p. 48].

Greta minėtų sąvokų ir akademinų disciplinų L. Jovaiša [3], P. Jucevičienė [4] pateikia socialinės edukologijos, kaip multidisciplininės mokslo šakos, tiriančios ugdymo procesą formaliose ir neformaliose visuomeninėse institucijose, sąvoką. Autoriai teigia, kad ši socialinių mokslų sritis, būdama platesnė už pedagogiką, apimanti ne tik mokyklos, bet ir

šeimos bei visuomenės problemas, gali būti realus ir platus teorinis pagrindas, gvildenantis asmens tobulinimo, prevencinių perspektyvų numatymo ir jų realizavimo galimybes, taip pat analizuojantis ir įvertinantis sociumo, mokslo, informacijos, kultūros pokyčius. Autoriai pasisako už naujo specialisto – socialinio edukologo – plataus profilio socialinės edukacinės veiklos profesionalo, gebančio padėti žmonėms, turintiems socialinių, ugdymo ir ugdymosi problemų, įtraukimą į Lietuvos profesijų rejeistrą.

Teoriškai socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo ir socialinio edukologo funkcijos nėra visiškai identiškios. Tačiau toks specialistų išskyrimas turėtų pasitvirtinti praktika. Kita vertus, pati sąvoka ar pavadinimas yra satarzinis dalykas, svarbiausia – jos turinys. Pavyzdžiui, JAV socialinio pedagogo nėra, tačiau į socialinio darbuotojo funkcijas įeina ir preventinis darbas ar problemų profilaktika.

Pagal galiojančius Socialinio pedagogo laikinuosius kvalifikacinius reikalavimus, „Socialinis pedagogas – tai socialinis darbuotojas, dirbantis švietimo ar globos įstaigoje, turintis bazinį socialinio darbuotojo išsilavinimą ir reikiamą pedagoginę kvalifikaciją arba bazinį socialinio pedagogo išsilavinimą“ [8, p. 1].

Dabar Lietuvoje yra organizuojamos šių pakopų ir kvalifikacijų studijos:

- aukštosiose arba aukštesniosiose profesinėse mokyklose – socialinio darbo ir socialinės pedagogikos;

universitetuose:

- socialinio darbo, socialinės pedagogikos ir socialinės edukologijos bakalauro studijos;

- socialinio darbo specialiosios profesinės studijos;

- socialinio darbo, socialinės pedagogikos ir socialinės edukologijos magistrantūros studijos;

- socialinių mokslų doktorantūros studijos.

Socialinių pedagogų laikinuosiuose kvalifikaciniuose reikalavimuose kol kas nėra numatytos socialinės edukologijos kvalifikacijos, todėl juos reikėtų keisti – įtraukiant socialinio edukologo kvalifikaciją, taip pat išplečiant socialinio pedagogo darbo lauką: darbas ne tik su vaikais, bet ir su suaugusiais, ne tik švietimo ir globos įstaigose, bet ir visuomeninėse organizacijose, socialinėse tarnybose ir kitur.

Nuosekliųjų studijų formos yra šios: diennės, vakarinės ir neakivaizdinės.

Universitetinių pagrindinių studijų trukmė yra ketveri studijų metai (160 kreditų), neuniversitetinių pagrindinių studijų trukmė – ne mažiau kaip treji studijų metai (120 kreditų).

Pagrindinių studijų programa skiriama pateikti teorinius profesijos pagrindus bei formuoti savarankiško darbo būtinus profesinius įgūdžius. Baigusiesiems pagrindines universitetines studijas suteikiama profesinė kvalifikacija ir (ar) bakalauro laipsnis, baigusiesiems neuniversitetines pagrindines studijas – profesinė kvalifikacija [7].

Neuniversitetinių pagrindinių studijų programos turi atitikti profesinio rengimo standartus, kuriuos rengia ekspertai, o tvirtina Švietimo ir mokslo ministerija. 2000 metais buvo patvirtintas Socialinio darbuotojo rengimo standartas. Jau parengtas Socialinio pedagogo profesinio rengimo standarto projektas.

Dabar yra du dokumentai, reglamentuojantys socialinės pedagogikos sritį – Socialinių pedagogų laikinieji kvalifikaciniai reikalavimai ir Pavyzdinės socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos. Universitetinių pagrindinių studijų

jų programos turės atitikti atitinkamos studijų krypties reglamentus, kai juos patvirtins Švietimo ir mokslo ministerija.

Studijų krypties reglamentai numatys visų tos krypties studijų programų bendrus reikalavimus, bendrojo socialinio ir humanitarinio (ar gamtos mokslų ir matematikos bei informatikos), mokslo ar meno srities pagrindų ir mokslo ar meno krypties specialaus lavinimo dalykų santykių, bendrųjų praktinių igūdžių formavimo reikalavimus.

Universitetų studijų programoms tvirtina senatas.

Visos nuosekliųjų studijų programos įtraukiamos į Studijų ir mokymo programų registrą. Programos registruojamos Švietimo ir mokslo ministerijos nustatyta tvarka.

Pagrindiniai reikalavimai socialinių pedagogų žinioms ir mokėjimams nepriklausomai nuo studijų pakopos yra įvardyti Laikinuosiuose kvalifikaciniuose reikalavimuose [8]. Šiuose reikalavimuose daug dėmesio yra skiriama žinioms ir mažai mokėjimams bei gebėjimams – įvardijama aštuoniolika platesnių ir siauresnių žinių sričių ir perpus mažiau mokėjimų. Tai rodo labiau akademinę nei praktinę studijų kryptį.

Socialinių darbuotojų, socialinių pedagogų ir socialinių edukologų programų lyginamoji analizė

Minėta, kad nesant socialinio darbo koncepcijos Lietuvoje kreiptasi pagalbos į išsivysčiusias šalis, kur socialinis darbas ir socialinė pedagogika bei specialistų rengimas turi senas tradicijas. Bendradarbiaujant su užsienio specialistais, į Lietuvą atėjo labai įvairialypis socialinio darbo ir rengimo jam supratimas. Todėl įvairiose Lietuvos aukštosiose mokyklose

yra rengiami ir socialiniai pedagogai, ir socialiniai darbuotojai, ir socialiniai edukologai.

Toliau aptarsime šių aukštųjų mokyklų studijų programas: Vilniaus pedagoginio universiteto (VPU) bei Šiaulių universiteto (ŠU), rengiančių socialinius pedagogus, Kauno technologijos universiteto (KTU), rengiančio socialinius edukologus, Vilniaus universiteto (VU) bei Vytauto Didžiojo universiteto (VDU), rengiančių socialinius darbuotojus, bakalauro studijų programas, taip pat Utenos aukštesniosios medicinos mokyklos (UAMM) bei Vilniaus aukštesniosios pedagoginės mokyklos (VAPM) socialinės pedagogikos studijų programas. Analizei pasirinktos mokyklų, rengiančių trijų rūšių specialistus ir dviejų lygių: universitetinio ir aukštesniojo ar aukštojo mokslo, programos.

Programos susideda iš trijų dalykų grupių: socialinio ir humanitarinio lavinimo (pvz.: filosofija, politologija, sociologija, kalbos kultūra, užsienio kalba, logika, teisės pagrindai, informatika ir kt.), bendrųjų ir mokslo krypties fundamentaliųjų (pvz.: pedagogika ir daktika, socialinio ugdymo pagrindai, socialinio darbo pagrindai, socialinių tyrimų metodai, bendroji, asmenybės ir socialinė psichologijos ir kt.) ir specialiojo lavinimo (pvz.: socialinės apsaugos sistema, socialinio darbo metodai, socialinio ugdymo technologijos, socialiniai projektai ir programos, profesinis konsultavimas, papildomas ugdymas ir laisvalaikio organizavimas ir kt.). Kokią dalį programos sudaro kiekviena dalykų grupė mūsų aptariamų mokymo įstaigų programose, galima pamatyti 1 lentelėje.

Laikinuosiuose kvalifikaciniuose reikalavimuose socialinio pedagogo programą turėtų sudaryti devynios dalys, arba modulių grupės;

1 lentelė. VPU, ŠU, KTU, VU bei VDU bakalauro studijų ir UAMM bei VAPM programų dalykų santykis procentais [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15]

<i>Aukštesnioji mokykla</i>	<i>Dalykų grupės</i>	<i>Socialinio ir humanitarinio lavinimo dalykai</i>	<i>Mokslų krypties ir bendrieji fundamentalieji dalykai</i>	<i>Specialaus lavinimo dalykai</i>
Vilniaus pedagoginis universitetas		13,125	20,625	61,25
Šiaulių universitetas		14,4	31,2	49,4
Kauno technologijos universitetas		18	40	42
Vilniaus universitetas		17,5	32	50,5
Vytauto Didžiojo universitetas		31	22,5	46,5
Utenos aukštesnioji medicinos mokykla		25	47	7
Vilniaus aukštesnioji pedagoginė mokykla		18	30	22

* Laisvai pasirenkamiems dalykams skiriama 5 proc.

sujungę šeštą ir septintą modulių grupes, skirtas praktikai, į vieną, gavome aštuonias programos sudedamąsias dalis ir į šias modulių grupes išskirstėme aukštųjų mokyklų studijų programų modulius [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]:

1. „Žmogaus elgesys, bendravimas, psichinė raida“ – priskiriami šie moduliai: bendroji psichologija, bendravimo psichologija, bendroji psichoterapija, socialinė psichologija, šeimos psichologija, psichologinis-pedagoginis konsultavimas, asmenybės psichologija, raidos ir pedagoginė psichologija, surdopsichologija, tiflopsichologija, socialinės paramos psichologija, asocialaus elgesio psichologija, organizacinė psichologija, komunikacinė elgsena, profesinis informavimas ir konsultavimas, pedagoginis-psichologinis vaiko įvertinimas, gerontologija, psichiatrija, žmogaus elgesys socialinėje aplinkoje, organizacijos elgsena.

2. „Socialinė politika ir ekonomika, įstatymai, teisės disciplinos“ – priskiriami šie moduliai: teisės pagrindai, žmogaus teisės, darbo ir administracinė teisė, administracinė ir civilinė teisė, ekonomika ir jos teorija, mikroekonomika, viešojo sektoriaus ekonomika, verslo ekonomika, rinkodara, socialinė politika, dar-

bo rinkos politika, Lietuvos švietimo ir socialinės apsaugos sistemos, švietimo reformos, vaiko teisių apsauga, teisiniai vaikų globos pagrindai, politikos mokslo pagrindai, Europos integracijos pagrindai, žmogaus socialinė raida.

3. „Socialinio darbo teorija ir metodai“ – priskiriami šie moduliai: studijų įvadas ir profesinė etika, socialinio darbo pagrindai, socialinės teorijos, darbo grupėje metodika, slaugos pagrindai, konsultavimas socialiniame darbe, socialinio darbo metodai, socialinio darbo teorija, filosofija, istorija, socialinio darbo struktūra, žaidimų, darbų, dailės ir teatro terapijos, socialinis darbas su deviantinėmis asmenybėmis, su vaikais ir jaunimu, su šeima, bendravimo pratybos, socialinė rehabilitacija, laisvalaikio organizavimo metodika, ugdymas vaikų globos institucijose, darbas su rizikos grupėmis, socialinio ugdymo pasirenkamas dalykas, socialinio ugdymo praktikumas, socialinio ugdymo technologijos, familistika, socialinio ugdymo pagrindai ir metodika, lyginamoji socialinio ugdymo teorija ir praktika, Bažnyčios socialinio ugdymo veikla, socialinis ugdymas bendruomenėje, socialinio darbo etika ir Bažnyčios so-

cialinis mokymas, socialinis darbas sveikatos priežiūros sistemoje.

4. „Socialinio darbo vadyba“ – priskiriami šie moduliai: švietimo vadyba, socialinio ugdymo vadyba, regionų ir savivaldos organizaciniai pagrindai, socialinių sistemų vadybos pagrindai, personalo vadyba, įstaigų administravimas, socialinio darbo vadyba, socialiniai projektai ir programos, socialinių programų planavimas ir administravimas, socialinės paslaugos.

5. „Tyrimai socialiniame darbe“ – priskiriami šie moduliai: tyrimai socialiniame darbe, socialinių tyrimų metodai, tyrimo planavimas, sociologiniai tyrimai, edukologiniai tyrimai, socialinė statistika, kiekybiniai tyrimų metodai.

6. „Edukologijos disciplinos“ – priskiriami šie moduliai: pedagogika (didaktika ir auklėjimo teorija bei metodika), edukologijos pagrindai, papildomas ugdymas, socialinė pedagogika, ug-

dymo sistemos, pedagogikos pasirenkamas dalykas, etnopedagogika, prevencinė pedagogika, delinkventinė pedagogika, lyginamoji edukologija, hodegetika, andragogika, šeimos edukologija, lyginamoji socialinė pedagogika, piliečio ugdymas, meninis ugdymas ir praktinis meno pažinimas, bendrosios ir specialiosios pedagogikos pagrindai, pedagogikos įvadas, ugdymo filosofija ir vadyba, pedagoginė psichologija.

7. „Vaiko anatomijos ir fiziologijos pagrindai bei anomalaus vystymosi ypatumai“ – priskiriami šie moduliai: bendroji ir mokyklinė higiena, specialioji pedagogika ir psichologija, žmogaus fiziologija ir higiena, sutrikusio intelekto vaiko psichologija, specifinių pažinimo sutrikimų psichologija, asmenybės vystymosi deviacijos, kalbos ir komunikacijos sutrikimai, sveikos gyvensenos pagrindai, vaiko anatomija ir fiziologija, vaiko anomali raida.

2 lentelė. Kreditų skaičius VPU, KTU, ŠU, VU, VDU, UAMM ir VAPM bakalauro studijų programose, lyginant su kvalifikacinių reikalavimų rekomendacijomis [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]

<i>Rekomenduojamos studijų programos dalys ir kreditai</i>	<i>Vilniaus pedagoginis universitetas</i>	<i>Kauno technologijos universitetas</i>	<i>Šiaulių universitetas</i>	<i>Vilniaus universitetas</i>	<i>Vytauto Didžiojo universitetas</i>	<i>Utenos aukštesnioji medicinos mokykla</i>	<i>Vilniaus aukštesnioji pedagoginė mokykla</i>
1. Žmogaus elgesys, bendravimas, psichinė raida – 12–20 kreditų	12	16	29,5	13,5	10	11,5–13,5	12
2. Socialinė politika, ekonomika, įstatymai, teisės disciplinos – 12–20 kreditų	12	28	9	17,5	14	12,5–13,5	6
3. Socialinio darbo teorija ir metodai – 20–30 kreditų	30	24	29	22	31	24–30	15
4. Socialinio darbo vadyba – 4–6 kreditai	7	4	2	5	7	1,5–5,5	2
5. Tyrimai socialiniame darbe – 5–10 kreditų	2	4	2	6,5	8	2	5,5
6. Edukologijos disciplinos – 12–20 kreditų	22	24	9,5	10,5	3	18–20	19
7. Vaiko anatomijos ir fiziologijos pagrindai bei anomalaus vystymosi ypatumai – ne mažiau kaip 10 kreditų	6	–	12	5	–	8,5–11	1
8. Praktika – 28 kreditai	16	20	24	25	11	27	25

8. „Kuruojama socialinio darbo praktika“ – priskiriami šie moduliai: socialinio ugdymo praktika, pedagoginė praktika, praktika pagal pasirinktą kryptį, studentų savarankiškas projektas „Rajono socialinė schema“, pažintinė praktika ugdymo įstaigose ir socialiniuose pedagoginiuose centruose, pedagoginė praktika vaikų globos institucijose ir įvairių tipų mokyklose, vasaros projektas (vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizavimas įvairiose institucijose), pedagoginė socialinio darbo praktika, orientacinė, pradinė, pagrindinė praktikos, socialinio darbo praktika.

Antroje lentelėje pateikiamas kiekvienos programos dalies rekomenduojamas kreditų skaičius ir kiekvienos nagrinėjamos programos kreditų skaičius.

Kaip matome 2 lentelėje, aukštųjų mokyklų studijų programų dalykų kreditų skaičius ne visada atitinka socialinio pedagogo kvalifikaciniuose reikalavimuose rekomenduojamą kreditų skaičių.

Tai būtų galima aiškinti tuo, kad atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, aukštosioms mokykloms buvo suteikta daug laisvės kuriant studijų programas ir ypač naujų studijų programas. Galbūt galima aiškinti ir tuo, jog dar tik kuriamas socialinio pedagogo profesinis standartas.

Apžvelgsime kiekvieną modulių grupę.

Pirmoje modulių grupėje „Žmogaus elgesys, bendravimas, psichinė raida“ galima išskirti dvi aukštąsias mokyklas, kurios neatitinka rekomenduojamo kreditų skaičiaus: VDU jo nesiekia, o ŠU dešimčia kreditų viršija. ŠU programoje ypač daug psichologijos modulių: bendroji, surdo-, tiflopsichologija, asmenybės, bendravimo, socialinė, šeimos psichologija, konsultavimas, psichoterapija.

Antroje modulių grupėje „Socialinė politika, ekonomika, įstatymai, teisės disciplinos“

išsiskiria KTU, čia nežymiai viršijamos rekomendacijos, ir ŠU bei VAPM, kurie nesurenka rekomenduojamo kreditų skaičiaus.

Trečioje modulių grupėje „Socialinio darbo teorija ir metodai“ smarkiai atsilieka tikrai VAPM, kitos mokyklos laikosi rekomenduojamų standartų. Ši modulių grupė yra labai svarbi, nes sudaro profesijos pagrindą: teorinį ir praktinį, suteikia darbo „įrankius“. Pažymėtina, kad į šių modulių grupę pateko socialinio darbo teorija bei metodai ir socialinio ugdymo pagrindai. Neanalizavome šių modulių turinio, todėl negalime vienareikšmiškai pasakyti, jis panašus ar skirtingas, tačiau daroma prielaida, kad metodų dalis yra ta pati, apima individualų, grupinį, bendruomeninį darbo metodus ir darbo organizavimo metodiką: situacijos įvertinimą, intervencijos planavimą ir įgyvendinimą, pokyčių įvertinimą.

Prie ketvirtos „Socialinio darbo vadybos“ modulių grupės buvo priskirti bendri vadybos bei administravimo, iš jų ir socialinių projektų bei programų moduliai, tačiau jie, autorės nuomone, nevisiškai apibūdina socialinio darbo vadybą. Šioje grupėje taip pat turėtų būti moduliai, supažindinantys su socialinės paramos ir socialinių paslaugų sistema: kokios paslaugos, lengvatos yra numatytos pagal įstatymus ir kokios institucijos ar įstaigos jas teikia. Tikrai VU programoje yra modulis „Socialinės paslaugos“. Galima daryti prielaidą, kad šias žinias studentai įgyja, išklausę modulių, priskirtus antrai grupei: „Socialinė politika“, „Socialinės apsaugos sistema“.

Penktos modulių grupės „Tyrimai socialiniame darbe“ rekomenduojamo kreditų skaičiaus nesurenka VPU, ŠU ir UAMM, nes jos turi tik po vieną tyrimų metodų kursą. VU ir VDU programose yra po du tyrimų metodų

modulius; KTU – edukologinių tyrimų ir socialinės statistikos modulius. Tačiau tyrimai gali būti atliekami praktikos metu, todėl priskaičiuoti kreditai gali nerodyti tikrosios situacijos.

Edukologijos modulių grupėje silpniausias yra VDU, kurio programoje yra vienintelis ugdymo sociologijos modulis. VU programa, sudėjus visus pasirinkamus ir laisvai pasirinkamus edukologijos modulius, beveik pasiekia rekomenduojamą kreditų skaičių. VPU ir KTU jį viršija. ŠU programoje kreditų per mažai.

Septintoje modulių grupėje „Vaiko anatomijos bei fiziologijos pagrindai bei anomalus vystymosi ypatumai“ reikiamą kreditų skaičių pasiekia tik tai ŠU ir UAMM. VDU ir KTU tokių modulių nėra, o VPU ir VU surenka tik tai pusę rekomenduojamų kreditų. Sunku pasakyti, kaip iš tiesų yra VAPM, nes jų programoje visiems psichologijos moduliams skirti devyni kreditai, jų neišskaidant, todėl neaišku, ar tarp jų nėra, sakykime, anomalios raidos psichologijos.

Laikinuosiuose kvalifikaciniuose reikalavimuose praktikai yra skiriami 28 kreditai, šio skaičiaus nesiekia nė viena aukštoji mokykla.

Tačiau daugiausia valandų praktikai skiria ŠU, UAMM, VAPM. Mažiau nei pusę rekomenduojamų valandų skiria VDU. Lengviausia praktikai skirti pakankamai valandų gali aukštesniosios ir aukštosios mokyklos, nes jos yra profesinės mokyklos, rengiančios specialistus praktikus. Universitetinės studijos yra akademinės, todėl turėti pakankamą valandų skaičių praktikai yra sunku.

Aptarsime kiekvienos aukštosios mokyklos studijų programą (žr. 2 ir 3 lenteles).

VPU socialinės pedagogikos bakalauro programos apimtis 163 kreditai. Lyginant su kvalifikaciniais reikalavimais šioje programoje yra skiriama per mažai kreditų tyrimams, anomaliai vaikų raidai bei praktikai ir per daug edukologijos disciplinų. Tai vienintelė programa, neturinti profesinės etikos modulio. Studijos baigiamos baigiamaisiais egzaminais ir / arba baigiamuoju darbu (studentai gali pasirinkti). Suteikiamas socialinių mokslų bakalauro kvalifikacinis laipsnis ir socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija.

3 lentelė. VPU, KTU, ŠU, VU, VDU, UAMM ir VAPM studijų programų apibendrinti duomenys

	<i>Studijų trukmė metais</i>	<i>Studijų apimtis kreditais</i>	<i>Studijų forma</i>	<i>Suteikiamas kvalifikacinis laipsnis</i>	<i>Suteikiama profesinė kvalifikacija</i>
Vilniaus pedagoginis universitetas	4	163	Dieninės, neakivaizdinės, vakarinės	Edukologijos mokslų bakalauras	Socialinis pedagogas
Kauno technologijos universitetas	4	186	Dieninės	Edukologijos mokslų bakalauras	Socialinis edukologas
Šiaulių universitetas	4	160	Dieninės, neakivaizdinės	Socialinių mokslų (edukologijos) bakalauras	Socialinis pedagogas
Vilniaus universitetas	4	161	Dieninės, neakivaizdinės	Socialinių mokslų bakalauras	–
Vytauto Didžiojo universitetas	4	160	Dieninės, neakivaizdinės	Socialinių mokslų bakalauras	–
Utenos aukštesnioji medicinos mokykla	3,5	140	Dieninės, neakivaizdinės	–	Socialinis pedagogas
Vilniaus aukštesnioji pedagoginė mokykla	3	120	Dieninės	–	Socialinis pedagogas

KTU socialinės edukologijos bakalauro studijų programos apimtis 186 kreditai, tai plačiausios apimties programa iš visų šiame straipsnyje aptartų programų. Bakalauro studijų programai užtenka 160 kreditų, tačiau ji gali suteikti tikrai bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Galbūt KTU programos rengėjai norėjo išsaugoti visus kreditus, skirtus teorinėms paskaitoms ir seminarams, o praktikai skirtas valandas pridėjo papildomai, kad studentai galėtų įgyti ir profesinę kvalifikaciją. Šiai programai būdinga tai, kad kiekviename semestre modulių yra nedaug, tačiau didelė jų apimtis: beveik visi moduliai įvertinti keturiais kreditais. Taip pat tai vienintelė iš aptariamų programų, turinti matematikos modulius: tiesinė algebra ir matematinė analizė, diferencinės lygtys ir tikimybių teorija; lyginamąsias disciplinas: lyginamoji edukologija, lyginamoji socialinio ugdymo teorija ir praktika. Išskirtinis dėmesys skiriamas verslo vadybai, ekonomikai, europinėms dimensijoms. Studijos baigiamos bakalauro baigiamuoju darbu ir yra suteikiamas edukologijos mokslų bakalauro laipsnis ir socialinio edukologo kvalifikacija.

ŠU socialinės pedagogikos ir psichologijos bakalauro studijų programos apimtis 160 kreditų. Minėta, kad šioje programoje ypač daug vietos skiriama psichologijos, taip pat anomalios raidos bei vystymosi ypatumų moduliams. Palyginti nedaug edukologijos modulių. Tai vienintelė socialinės pedagogikos bakalauro programa, kuri įtraukia socialinio darbo modulius: socialinio darbo struktūra ir vadyba, socialinis darbas su vaikais ir jaunimu, deviančinėmis asmenybėmis, šeima ir kt. Studijos baigiamos kvalifikaciniais egzaminais ir bakalauro darbu. Suteikiama socialinių mokslų (edukologijos) bakalauro kvalifikacinis laips-

nis ir socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija.

VU socialinio darbo bakalauro studijų programa turi 161 kreditą. Šioje programoje per mažai edukologijos, visiškai nėra vaiko anatomijos, fiziologijos ir anomalios raidos disciplinų. Studijos baigiamos bakalauro darbu. Suteikiamas bakalauro kvalifikacinis laipsnis, tačiau profesinei kvalifikacijai įgyti reikias specialiu profesinių studijų arba studijuoti magistrantūroje. Magistrantūros studijų pakopoje yra numatyta socialinės pedagogikos specializacija. Taip pat socialinio darbo studentai, surinkę papildomą kreditų skaičių, gali įgyti pedagogo profesinę kvalifikaciją. Socialinio darbo bakalauro studijos VU organizuojamos nuo 1995 metų, yra dieninis ir neakivaizdinis skyriai, toliau galima pasirinkti specialiąsias profesines studijas arba studijuoti magistrantūroje.

VDU socialinės rūpybos bakalauro studijų programos apimtis 160 kreditų. Šioje programoje nėra edukologijos, vaiko anatomijos, fiziologijos ir anomalios raidos disciplinų, daug dėmesio skiriama sociologijai ir tyrimų metodams. Praktikai skiriama mažiausiai kreditų, palyginti su kitomis aptariamomis programomis. Studijos baigiamos diplominiu darbu, suteikiamas socialinių mokslų bakalauro laipsnis. Socialinės rūpybos studijos VDU organizuojamos nuo 1997 metų, nuo 2000 metų atidarytas neakivaizdinis skyrius. Studijas galima tęsti magistrantūroje.

UAMM dabar pertvarkoma į kolegiją arba aukštąją mokyklą. Šioje mokykloje yra rengiami socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai (nuo 1999 metų). Socialinės pedagogikos studijų programos apimtis 140 kreditų, trukmė 3,5 metų. Ši programa atitinka beveik visas Laikiniųjų kvalifikacinių nuostatų rekomen-

cijas – kreditų trūksta tikrai tyrimų metodų modulių grupėje. Programoje skiriamos trys specializacijos: darbo su rizikos grupės vaikais ir jų šeimomis, darbo su neįgaliaisiais vaikais ir socialinio pedagogo darbo administravimo. Specializacijų moduliams yra skiriama po 10 kreditų. Studijos baigiamos diplominiu darbu. Suteikiama socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija. Socialiniai pedagogai pradėti rengti nuo 1999 metų, yra dieninis ir neakivaizdinis skyriai.

VAPM socialinės pedagogikos studijų programa yra pati naujausia: buvo pradėta 2000 metais; apimtis 120 kreditų. Šioje programoje antros, ketvirtos ir septintos modulių grupių kreditų skaičius nesiekia rekomenduojamų kreditų skaičiaus. Studijos baigiamos baigiamaisiais egzaminais, suteikiama socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija.

Išanalizavus Vokietijos, JAV ir Lietuvos socialinio darbo specialistų rengimo modelius galima padaryti šiuos apibendrinimus:

Vokietijoje yra dvi: socialinio darbo ir socialinės pedagogikos kvalifikacijos, JAV tikrai socialinio darbo kvalifikacija, o Lietuvoje turime socialinio darbo, socialinės pedagogikos ir socialinės edukologijos kvalifikacijas. Jeigu būtų laikomasi Kvalifikacinių reikalavimų nuostatos, kad socialinė pedagogika yra socialinio darbo specializacija, tai bent jau pirmos dvi kvalifikacijos turėtų atitikti bendrus reikalavimus, galbūt galėtų būti vienos studijos, o tik po to išsiskirti į specializacijas. Vokietijos ir JAV patirtis tai patvirtina: Vokietijoje vienu studijų metu galima įgyti ir socialinio darbuotojo, ir socialinio pedagogo kvalifikacijas, nes jos nesiskiria; JAV specializacijos prasideda tikrai magistrantūros lygmeniu.

Tačiau Lietuvoje dabar yra einama į šių sričių atskyrimą. Specializuotos abiejų pakopų

studijos. Kol kas nėra aišku dėl socialinės edukologijos kvalifikacijos: ji bus savarankiška ar socialinės pedagogikos specializacija. Tačiau edukologijos sąvoka yra platesnė nei pedagogikos, todėl greičiau socialinė pedagogika turėtų būti socialinės edukologijos specializacija, o ne atvirkščiai, arba galėtų būti pasirinkta viena iš jų.

Vokietijoje dėl praktinio socialinio darbo ir socialinės pedagogikos pobūdžio šie specialistai yra rengiami tikrai aukštosiose profesinėse mokyklose. JAV socialiniai darbuotojai rengiami tikrai universitetuose. Lietuvoje šie specialistai rengiami ir aukštosiose mokyklose (kolegijose), ir universitetuose. Kadangi šiai profesijai labai svarbūs yra praktiniai įgūdžiai, neuniversitetinių studijų turėtų pakakti. Tačiau Lietuvoje yra labai aukštai vertinamas universitetinis išsilavinimas, tiksliau – universiteto diplomai, todėl turime tiek daug universitetų ir tiek daug norinčiųjų juose studijuoti, dėl šios priežasties socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai buvo pradėti rengti universitetuose. Universitetinės studijos yra akademinės, ne praktinės studijos, tačiau sunku praktinę discipliną įsprausti į universitetinius rėmus. Pavyzdžiui, universitetai susiduria su praktikos organizavimo problemomis: sunku skirti praktikai pakankamai valandų, nes sumažėja paskaitų skaičius, sunku organizuoti vadovavimą praktikai, nes nėra skiriama lėšų vadovams praktikos atlikimo vietoje. Kita vertus, darbo rinkoje universiteto diplomai nurungia aukštesniosios mokyklos ir kolegijos diplomą, todėl šių mokyklų absolventai, norėdami užsitikrinti geresnes konkurencinės kovos pozicijas stoja į universitetą ir į tą pačią specialybę. Kadangi tarp neuniversitetinių ir universitetinių studijų nėra perimamumo, jie ateina į pirmą kursą – prak-

tiškai kartoja tą pačią programą, o tai yra ir neefektyvu, ir neekonomiška.

Socialinio darbo specialistų rengimo programos visose trijose šalyse yra panašios: susideda iš bendrų humanitarinių ir specialybės modulių, ir dauguma modulių sutampa. Tačiau studijų struktūra skiriasi. Vokietijoje studijos dvifazės: 3,5 metų studijų ir vieni pripažinimo ar rezidentūros metai. Lietuvoje aukštosios profesinės studijos yra vienfazės. JAV bakalauro studijos taip pat išskirtos į dvi dalis: dvieji metai skiriami studijuoti humanitarinius dalykus ir dvieji metai specialybės dalykams, be to, bakalauro studijų metu yra įgyjamos dvi profesinės kvalifikacijos, kurios išskiriamos į pagrindinę ir šalutinę. Lietuvoje paprastai bendriems humanitariniams moduliams yra skiriama apie 20 proc. visų studijų apimties ir suteikiama arba ne (priklausomai nuo to, kaip yra įregistruota programa) tik viena profesinė kvalifikacija.

Palyginę reikalavimus Lietuvos socialinių pedagogų žinioms ir mokėjimams su reikalavimais JAV mokyklos socialinių darbuotojų žinioms ir mokėjimams, matome, kad Lietuvoje yra keliami gerokai didesni reikalavimai žinioms, o JAV mokėjimams. Tai dar kartą patvirtina šios kvalifikacijos praktinį aspektą ir studijų akademiškumą Lietuvoje. JAV mokyklos socialiniams darbuotojams skiriama dvidešimt mokėjimų ir gebėjimų sričių, o Lietuvos socialiniams pedagogams – devynios. Abiejų specialistų mokėjimų sritys sutampa, tačiau mokyklos socialiniai darbuotojai turi turėti papildomus mokėjimus. Paminėsime keletą svarbių ar reikšmingų mokėjimų, neįtrauktų į Lietuvos socialinių pedagogų kvalifikacinius reikalavimus. Mokėjimas vesti pokalbį ar interviu su įvairiais žmonėmis,

mokėjimas užmegzti ir palaikyti pagalbos santykį arba ryšį (*helping relation*) – tai bene patys svarbiausi mokėjimai socialinio darbo specialistui, kurie padeda išlaikyti žmogiškąjį subjekto (darbuotojo) ir subjekto (kliento), o ne subjekto ir objekto santykį. Kitas svarbus mokėjimas, kuris yra susijęs su atstovavimu bei gynimo funkcija, gebėjimas ginti vaikų ir šeimų poreikius bei interesus mokykloje ir už mokyklos ribų. Taip pat reikėtų paminėti mokėjimą išskirti veiklos prioritetus ir tinkamai paskirstyti savo laiką ir gebėjimą analizuoti bei daryti įtaką socialiniai bei švietimo politikai vietiniu, regioniniu ir valstybiniu mastu.

Vokietijoje profesiniai standartai yra rekomendaciniai, juos tvirtina švietimo ir mokslo ministrų konferencija. JAV tiek socialinių darbuotojų, tiek socialinių darbuotojų profesinių standartų keliami reikalavimai yra privalomi studijų programoms ir juos tvirtina Nacionalinė socialinių darbuotojų asociacija. Tai užtikrina, kad visoje šalyje šie specialistai įgyja tą pačią kompetenciją, nesvarbu, kokiam universitete jie studijavo. Lietuvoje situacija unikali: aukštųjų profesinių mokyklų studijų programoms yra patvirtinami privalomi reikalavimai, o universitetų studijų programos jokių reikalavimų nevaržomos. Tai turi lemiamą įtaką dabartinei socialinio darbo specialistų rengimo būklei Lietuvoje.

Atliktas socialinio darbo specialistų rengimo modelių ir studijų programų lyginamasis tyrimas leidžia padaryti šias **išvadas**:

Vokietijos mokyklose, rengiančiose socialinio darbo specialistus, vyksta ne universitetinės, o profesinės studijos, kuriose ypač accentuojamas praktinis specialisto rengimas.

Socialinis darbas ir socialinė pedagogika Vokietijoje suvokiama kaip viena profesinė kva-

lifikacija. Šių kvalifikacijų skyrimas nebetenka prasmės, joms reikia tos pačios kompetencijos: žinių, įgūdžių ir vertybių, todėl studijos yra vienodos, t. y. pabaigęs vienas studijas, gali gauti dvi kvalifikacijas.

JAV socialinio darbo bakalauro studijos yra bendrosios, jos sudarytos taip, kad jų metu įgyjama bazinė visiems socialiniams darbuotojams reikalinga kompetencija. Specializacija vyksta magistrantūros studijų metu.

JAV patirtis yra įdomi tuo, kad profesinius standartus rengia ir tvirtina ne ministerijos, o profesinės asociacijos. Patvirtinamos tik tos studijų programos, kurios atitinka šiuos standartus. Tokiu būdu garantuojamas vienodas profesinis pasirengimas ir ta pati

profesinė kompetencija visiems šalies specialistams.

Ta aplinkybė, kad Lietuvos aukštosios mokyklos semiasi patirties iš skirtingų šalių aukštojo mokslo sistemų, skatina rengiamų specialistų arba kvalifikacijų įvairovę. Tačiau kyla klausimas, ar yra reikalinga specializacija pirmoje studijų pakopoje. Vokietijos ir JAV patirtis rodo, kad visiems socialinio darbo specialistams reikia tos pačios kompetencijos.

Aukštųjų mokyklų studijų programų lyginamoji analizė parodė, kad jos visos šiek tiek neatitinka Socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų. Labiausiai išsiskiria VDU socialinės rūpybos bakalauro studijų programa, kurioje nėra edukologijos disciplinų.

LITERATŪRA

1. Bagdonas A. Socialinis darbuotojas: edukaciniai lygmenys ir pareigybinės kategorijos // Socialinis darbuotojas. Vilnius, 1996, Nr. 2, p. 9–11.
2. Bitinas B. Apie edukologijos mokslo objektą // Socialiniai mokslai. Edukologija. 1996, Nr. 1(5), p. 53–55.
3. Jovaiša L. Edukologijos įvadas: mokomoji knyga, KTU. Kaunas: Technologija, 1996, p. 186.
4. Jucevičienė P. Ugdymo mokslo raida: nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos. Kaunas: Technologija, 1997.
5. Leliūgienė I. Socialinių darbuotojų ir socioedukacinio darbo specialistų rengimo raida // Socialiniai mokslai. Edukologija. 1997, Nr. 3(12), p. 33–43.
6. Leliūgienė I. Socioedukacinio darbo įvairovė ir jos sąlygojamos metodologinės problemos // Socialiniai mokslai. Edukologija. 1998, Nr. 2(18), p. 24–35.
7. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 27, p. 4–21.
8. Socialinio pedagogo laikinieji kvalifikaciniai reikalavimai. Pavyzdinės socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos. (1999 02 18). LR švietimo ir mokslo ministerija. Įsakymo Nr. 180.
9. Socialinės edukologijos bakalauro studijų programa. Kauno technologijos universitetas. Studijų programos 2000–2001. Kaunas, 2000.
10. Socialinio pedagogo bakalauro studijų programa. Vilniaus pedagoginio universiteto bakalauro studijų programos 1999–2004. Vilnius, 1999.
11. Socialinio pedagogo-psichologo bakalauro studijų programa. Šiaulių universitetas. Specialiosios pedagogikos fakultetas. Studijų programos 2000–2001. Šiauliai, 2000.
12. Socialinio darbo bakalauro studijų programa. 2000. Vilniaus universitetas. Socialinio darbo katedra (nepublikuotas rankraštis).
13. Socialinės rūpybos bakalauro studijų programa. 2000. Vytauto Didžiojo universitetas (nepublikuotas rankraštis).
14. Socialinės pedagogikos studijų programa. 2000. Utenos aukštesnioji medicinos mokykla (nepublikuotas rankraštis).
15. Socialinės pedagogikos studijų programa. 2000. Vilniaus aukštesnioji medicinos mokykla (nepublikuotas rankraštis).
16. Vitkauskaitė D. Socialinės pedagogikos bei socialinio darbo profesijų ir akademinų disciplinų integracijos galimybės // Šiuolaikinės specialiosios ir socialinės pedagogikos problemos: mokslinės konferencijos medžiaga 1999 m. sausio 26–27 d. Šiauliai, 1999.
17. Bachelor of Social Work study program. 2000.

North Carolina State University. Accredited by the National Council of Social Work Education.

18. Encyclopedia of Social Work. 1995.

19. Handbook of Accreditation Standards and Procedures. Council on Social Work Education's Commission on Accreditation. Alexandria. Virginia, 1994.

20. NASW Standards for School Social Work Services. (June 18, 1992) Prepared by the Education Commission Task Force Approved by the NASW Board of Directors.

21. Diplom Studium – Sozialarbeit / Sozialpädagogik. Studium plan 1995–1999. Evangelische Hochschule fuer Soziale Arbeit.

22. Wörterbuch Soziale Arbeit. Herausgeber: Krefz D., Mielenz I. 3 Auflage. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1988.

23. Interviu su Prof. Dr. Ulfrid Kleinert (2001 03 15), teologijos profesoriui. Drezdeno evangeliku socialinio darbo aukštosios mokyklos (Evangelische Hochschule fuer Soziale Arbeit) rektoriui 1991–1999.

24. Polonskienė V. Socialinio pedagogo universitetinio rengimo modeliai. Magistro tezės. Vilniaus pedagoginis universitetas. Nepublikuotas rankraštis, 2000.

EDUCATION OF SOCIAL WORK SPECIALISTS: DIFFERENT MODELS AND POSSIBILITIES FOR LITHUANIA

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Summary

The aim of this article was to analyze and compare different social work specialist's education models and study programs. There were used comparative analysis and document analysis research methods. The concept „social work specialists“ consisted of social workers, social pedagogues and social educators.

Lithuanian, German and American social work specialist's education models were discussed and compared. The analysis of different education models was important because it showed possibilities for Lithuania. Because different Lithuanian high and higher schools were learning and taking experience from different

countries education systems of social work specialists there was a combination of two different education models: at High school and University levels in Lithuania and there were several professional qualifications of social work specialists: social worker, social pedagogue and social educator.

Study programs of five universities and two higher professional schools were analyzed in comparison with Qualification Requirements for Social Pedagogues. All analyzed programs didn't meet some requirements. The analysis of social work education in Lithuanian was important because it allowed further progress and development of study programs and social work profession.

Gauta 2001 06 15

Priimta 2001 11 26